

ЕПАРХИЈА ЗАХУМСКО – ХЕРЦЕГОВАЧКА И ПРИМОРСКА 1992 – 2020

Увод

Епархија захумско – херцеговачка и приморска је била без епархијског архијереја пуних двадесетпет година, тачније од 1966. године када се упокојио митрополит дабро – босански др Нектарије Круљ¹, а на његово мјесто изабран дотадашњи епископ захумско – херцеговачки и приморски Владислав Митровић². Митрополит Владислав је био четврт вијека администратор епархије.

Благовјерни народ епархије и група младих образованих свештеника је, позивајући се на важећи Устав Српске православне цркве, тражила од Светог архијерејског сабора Српске православне цркве да се епархија попуни епархијским архијерејем, али безуспјешно.³ Митрополит Владислав није био тог мишљења и не попуњавање епархије епархијским архијерејем правдао је лошим материјално – финансијским стањем. За овај свој став добио је подршку патријарха и већине архијереја у Сабору, али и актуелних локалних, републичких и савезних власти. Незадовољство вјерника је грубо угушено, а свештеници који су били актери иницијативе за попуну епархије епархијским архијерејем су протјерани

¹ Митрополит Нектарије је умро 7. септембра 1966. године у два сата послје поноћи у Митрополији у Сарајеву. Сахрањен је у четвртак, 8. септембра, у порти Старе цркве у Сарајеву гдје је за живота себи спремио гробницу

² Непосредно послје смрти митрополита Нектарија, Свети архијерејски синод је именовао епископа Владислава за администратора Митрополије дабро – босанске, а Свети архијерејски сабор је на свом редовном засједању 1. јуна 1967. године изабрао епископа захумско – херцеговачког Владислава за митрополита дабро – босанског давши му у администрирање Епархију захумско - херцеговачку

³ Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 19, Божићни број 2000., стр. 14

из епархије (свештеници: Милован Глоговац, Милорад Бештић и Момчило Говедарица). Свештеник Лазар Манигода је лишен свештеничког чина. Пензионисани мостарски свештеник прота Владимир Дерић, као један од иницијатора попуњавања епархије епархијским архијерејем је потпуно изолован од црквеног живота. Ови немили догађаји су додатно утицали да се народ одвоји од цркве и црквеног живота.

Литургијски живот у епархији осамдесетих година двадесетог вијека се само одржавао. Епархија је почетак грађанског рата у БиХ дочекала са двадесетједним активним парохијским свештеником који су распоређени у два намјесништва, Мостарско – невесињском и Дубровачко – требињском. Активни парохијски свештеници били су: Ратко Шиповац и Илија Топаловић у Коњицу, Богдан Шешлија у Бијелом Пољу, Алекса Зубац, Радивоје Говедарица и Момчило Пејичић у Мостару, Гојко Терзић у Благају, Раде Говедарица у Чапљини, Радослав Лакета у Метковићу, Богољуб Чанић у Стоцу, Бранко Зелен у Дувну, Ратко Брењо, Миленко Каран и Костадин Шиповац у Невесињу, Иван Гргур у Гацку, Благота Васиљевић и Драго Цвијановић у Билећи, Миленко Спремо у Љубињу, Арсеније Ђоровић и Велимир Брењо у Требињу и Ранко Гуњић у Дубровнику. Активни манастири су били: Житомислић (игуманија Евпраксија Станојевић и шест сестара), Завала (игуман Сава Чанчаревић без братства), Тврдош (игуман Георгије Мирковић и Исаија Павловић), Дужи (игуманија Теодора Делић и три сестре) и Добрићево (настојатељица Марија Станојевић и једна сестра). Укупно монаштва седамнаест: 4 мушка (отац Симеон Биберџић у Стоцу) и 13 женских. По попису становништва који је обављен 1991. године у епархији је живјело око 105.000 православних вјерника.

Период Епископа Атанасија 1992 - 1999

Митрополит дабро – босански и администратор епархије захумско – херцеговачке Владислав је крајем 1991. и почетком 1992. године почео обољевати. Болест је с прољећа 1992. године већ узела маха. Митрополит је болестан лежао у манастиру Житомислићу који је у том периоду (април / мај) гранатиран, па је митрополит пребачен у болницу у Невесињу, а из Невесиња најприје у манастир Тврдош, па у Добрићево, одакле је хеликоптером пребачен на ВМА

у Београд на лијечење. Из болнице је отпуштен 5. јуна и смјештен је у манастир Докмир код Ваљева, гдје се и упокојио 13. септембра. У манастиру Докмиру је и сахрањен. Његови земни остаци су пренесени и сахрањен је у Саборној цркви у Сарајеву 13. септембра 2002. године.⁴

Свети архијерејски сабор под предсједништвом патријарха Павла је у мају 1992. године именовано митрополита црногорско – приморског Амфилохија за администратора епархије захумско – херцеговачке, а епископа банатског Атанасија Јевтића изабрао је за епископа захумско – херцеговачког⁵. Епископ Атанасије је у Херцеговину дошао добровољно.⁶

Митрополит Амфилохије је епархијом администрирао нешто више од мјесец дана. То вријеме је било једно од најтежих периода у историји епархије. Баш у том периоду половина епархије је претворена у прах и пепео. Угашено је једанаест парохија. Парохијски храмови сравњени са земљом, многи вјерници мученички убијени, неки завршили у логорима и тамницама, неки мучени, а већином протјерани са својих огњишта. Куће попаљене, неке миниране, имања опљачкана, гробља оскрнављена. Какво је стање у епархији затекао новоизабрани епископ захумско – херцеговачки Атанасије, најбоље свједочи његов Подсетник о епархији актуелним властима Републике Српске од 21. новембра 1993. године.⁷

Због немогућности устоличења новоизабраног епископа захумско – херцеговачког Атанасија Јевтића у Саборном храму у Мостару који је миниран, устоличење је обављено у Саборном храму преображења Господњег у Требињу на Видовдан 1992. године. Светој литургији началствовао је и устоличење обавио митрополит црногорско – приморски Амфилохије, уз саслужење епископа: горњокарловачког Никанора, банатског Хризостома и новоизабраног епископа хвостанског Јустина. Тако је ова светосавска епархија након пуних двадесетпет година добила свог архијереја.⁸

⁴ Проф. др Предраг Пузовић, Владислав Митровић (1913 – 1992), <http://www.mitropolijadabrobosanska.org/vladislavmitrovic8.html>

⁵ Гласник СПЦ, Сједница САС од 13. маја 1992. године, одлука АС бр. 82/зап. 189

⁶ Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 13, Божићни број 1998., стр. 103

⁷ Епископ захумско – херцеговачки Атанасије, Подсетник о Захумљу и Херцеговини, Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 1, Божић 1993., стр. 68 – 79

⁸ Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 1, Божић 1993., стр. 87

Митрополит Амфилохије је у поздравном слову нагласио: „Из дубокој њошћовања њрема Херцеџовини, дједовини свейој Саве, Садор Српске ѡправославне цркве на ѡриједлој Њејове свейошћии ѡ. Павла, изабрао је најбољеј међу собом да би украсио овај свейи и свейишени ѡрон. Ви сће, ваше ѡреосвешћенсћиво, изабрани да будейе ейиској древне ейархије захумско – херцеџовачке. Овај ѡрон носио је и свейи Василије Осћрошки, и није случајно, ѡреосвешћени да се ви устћоличийе у овом манастћиру на њејов ѡрон.“⁹

На устоличењу су, осим народа и дјеце Херцеџовине, били присутни представници власти, гости из свих српских крајева и Грчке, дјеца из Грчке и Косова и Метохије, као и представници Римокатоличке цркве и Исламске заједнице.¹⁰

У литургији је служен парастос косовским јунацима и најновијим херцеџовачким страдалим јунацима, епископ Атанасије је јерођаконa Василија Копитића рукоположио у чин јеромонаха, а у чин архимандрита произвео је игумана Симеона Биберџића. Свештенике: Арсенија Ђоровића, Ивана Гргура, Велимира Брењу и Раду Говедарицу одликовао је чиновима протојереја. Ручак за госте је приређен у хотелу Леотар. Након ручка присутни су кренули у манастир Тврдош гдје је обављен мали славослов.¹¹

Бесједa новоизабраног Епископа захумско – херцеџовачког и приморског Атанасија

Драїи драїе Амфилохије, драїа браћо архијереји, владико Никаноре, из мученичкој Горњей Карловца, Лике, Баније, Кордуна, владико Хризосћоме, наследниче на великој и славној банайској катћедри.

Драїа браћо и сесћире, драїа децо, драїи ѡријайељи и суседи, драїи Тредињци, драїи моји Херцеџовци, није време суза и ѡлача, иако је време ѡроливања не само суза нејо и крви. Хвала високојреосвешћеном мийројолићу за леје речи о мени, а ја само једно знам, да оно шћо је српска душа ѡројоворила кроз једној ѡесника Тредињца и кроз друјој српској ѡесника Мосћарца, ѡредсћоји и мени и свима нама заједно.

Велики Дучић је за нашу Херцеџовину рекао: Да овај народ знаће да је само она земља свейила, ѡде никад још није ѡала суза срама; ѡде су деца на мач име оца мејла, шћо живи у химни и у молићвама.

⁹) Исто, стр. 88

¹⁰) Исто

¹¹) Исто

А велики Алекса, Мосџарац, исказао је сву нашу судбу и наш ѿројрам: Ми знамо судбу и све шџо нас чека, но сџрах нам неће заледити ѿруди, волови јарам ѿрџе, а не људи, Бој је слободу дао за човјека. Снаџа је наша ѿланинска ријека, њу неће ниџда усџавити нико, народ је овај умираџи свико, у својој смрџи да нађе лијека. **Ми ѿуџ свој знамо, ѿуџ Бојочовјека,** и силни, као ѿланинска ријека, сви ћемо ѿћи ѿреко ошџра кама. И све џако даље, џамо до Голџоџе, и кад нам мушке узмете живоџе, ѿробови наши дорџе се с вама.

И ѿробови наши, браћо и сестџре, доре се и данас за нас и уз нас. Миџројолиџ је ѿоменуо ѿредиловачку великомученичку ѿробницу. Сџаљени су ових дана косџи џих невиних мученика, једва ѿсле 50 ѿодина, оне џираније, оној ѿенодица, усџашкој и фашистџичкој, у Шурманцима, и оној друџој ѿеноцида, комунистџичкој - једва извађе-не, ѿре ѿодину дана и данас сџаљене. Али као шџо је са сџаљивањем мошџију Светџој Саве, а ѿоводом срџске борбе за слободу, у Банаџу и овде у Херцеџовини, џо сџаљивање на Врачару само је расџламсало блаџодатџну силу и славу Светџој Саве. И као шџо је косовска Голџоџа само расџламсала ѿравдољубље и слободарстџво, заџочнишџво ѿравде и слободе, чојстџва и јунашџва, џако ће и Предиловачко сџаљивање џих Мученика недужних само овај народ уџрвдџи у ѿравди, у добру, у човекољубљу, и у Бојољубљу. Мноџо бих имао да кажем, браћо и сестџре, и граџа децо, а боље да мноџо не ѿговорим. Дошао сам овде, како рече један браџ Грк, а овде су и браћа Грци, њих ѿоздрављам, они су нам ѿрајни, неуџиџни ѿријатџељи. Дошла су и деца из Грчке, не дојећи се да моју овде да ѿостџрадају од ѿранатџа. Ко шџо су дошли и са Косова, деца џакође, данас на Видовдан, не дојећи се, а свуџе нам је Косово. Моџао бих мноџо да ѿговорим, као шџо рекох, али неђу, заџо шџо – све нам је свима јасно. Ја сам дошао, како рече џај браџ Грк, који је у Африку оџишао да шири Јеванђеље, не оџнем и мачем, неџо крстџом и жртџвом, соџстџвенном. Рекао је да онај јеванђелистџ, онај аџосџол, онај свешџенослужџиџел Боџа Вишњеџа, који није ѿџов да остџави косџи своје на месџу ѿде ѿројоведа Јеванђеље, није сџреман за џу службу.

Нека би Бој дао да и ја овде остџавим косџи, јер је ово свешџа земља и ѿробови су свешџи и свешџли. Нека су нама и неѿознаџи ѿробови свих миџројолиџа херцеџовачких, захумских и ѿравунијских, али Боју смо остџављени. Нико за Боџа није изџубљен, и у џоме је сва

наша нада. Као што каже народна песма за силну Влах-Алију, Турчина и пошурчењака – ал не рече Туре ако Бої да, кад је намерио се на нешто прошив Срба хришћана. Тако су слично рекли и безбожни, без обзира што су се крстиом или кукама на крсту, фашисти и усташе – не рекоше ако Бої да. Тако су исто и комунисти, заширући душу и веру, и савести ової народа, нису рекли ако Бої да, и зашто су пропали. **Наша је правда Бої, наш људ је људ Божи човека.** Зашто су наши јоробови извори васкрсења, ко што је Голгојски јороб. Сећам се једної несрећника српскої, најалости интелектуалца, који је јоворио као комуниста деци – људисти оної мртваца из Галилеје, прошло је његово, нема он данас следбеника. А тај мртац из Галилеје је васкрсао и васкрсао велику и моћну православну Русију, Србију, очувао Грчку, очувао душу и савести човечанства. Зашто је тако добри се прошив јоробова, јер из њих васкрсење долази. А ово је јовезано у овом Часном крсту. Зашто Крсти није за Србе никаква идеологија, ни идеолошки знак, него знак идентитета, дића. Хоризонталној у земаљском царству, а вертикалној у небеском, а јовезаних у једно. Човек је, вели Свети Иринеј, свештеномученик родом из Мале Азије, пострадао у јужној Француској, почетком 3. века. **Човек је Крсти кад рашири руке и стране.** То је рекао десети Стефан на Косову, чијеї оца данас као мученика и мученике косовске данас славио. Поставивши онај стуб у виду човека и у виду крста. Крсти сјаја земаљско са небеским. То је наш јорам, што је наше диће и идентитета православни. Када се одричемо земље само за небо, нећемо стити на небо, ако се оћкачимо од земље. Нас је Бої на земљу јослао, са земљом јовезао, од земље смо постали, да земљу онебесимо. Али нећемо, исто тако, ко што су јоворили безбожници разних врста и сораја, ако одбацимо небо, само за земљу вежемо, нећемо ништа јостити. Прећворимо се у црв, и диће – земља си у земљу се враћаш, и земља ћеш јостити. Ко што је јоворио велики јоророк зајада, али јоророк и несреће зајадне – земља сам и само земља. Зајад је заузет и оћкољен земљом. Зашто не мисли на небо. Зашто нам је данас тако нећријашел. Боја нема у њима, нема Царства Небескої. Све су сћуирали и сконцентрисали на цивилизацијска достинућа земаљска, која су добра, али која су ћрице и кучине насјрам Христа и Царства Божијеї. Крсти сјаја земаљско и Небеско Царство. И што је највеће и најдостојанственије, али

браћо моја и децо, и најтјеже. **Најтјеже је дити истински човек у знаку крста.** Сјојити и сјајити смрт и васкрсење, земљу и небо, овај и онај животи, време и вечност. Земљу онедесити, јер је небо се оземљило кад је Бој постао човек у лику Бојочовека Христиа.

Ето, то је сав наш йројрам, а да набрајам, шта да кажем, кад сви знаће. У Саборни храм наш у Мостару не можемо и немамо иде да уђемо, у манастире и цркве са обе стране Неретве, у мученички Житомислић недавно, иакође немамо и не можемо да уђемо.

У йробнице разорене, у йородице, у зло йосејано, најалост, и међу суседима, и међу браћом, и међу вековним суседима овде - Хрватима, Муслиманима и Србима. Нека би Бој искоренио то зло, искоренио мржњу, вратио на земљи човечност. А ја сам уверен да овај народ који херцеговачки, мученички не зна да мрзи, ошворена срца, да је у злу, које нас је снашло, и које је у великој мери йоследица, оно што сам реко физичкој йеноцида йре 50 йодина, и духовној йеноцида за йоследњих 50 йодина. Оно је било диолошко зайтирање, ово је било духовно зайтирање. Проћи ће и йролази, и једно и друго. Да се вратимо себи и човечности, йоме што ми зовемо, не само јунаштво, не то **чојство**, да се вратимо **образу, савести, Боју Правде**. Наша је йравда Живи и Истинити Бој. Људска је йравда Бушова или оноја из Немачке, или оноја из Ирака, йиранина, или оноја са Дедиња - йројадљива. Само је Божија Правда вечна. Ако иза йравде не стоји Бој – не само да је йрошна нејо је йојудна свака йравда. За што наш народ, како вели Свети Владика Николај, и он стари Херцеговац, ко и ја, ваљда йре 200 йодина су оштили моји у ваљевски крај ја се сјустили мало ближе Шайцу, ја ево сад – йовраћак – и Боју хвала за то. Српски народ, вели свети владика Николај, из старе Херцеговине - верује највише йравди, али за што што верује у Боја Правде, који стоји иза йе йравде и који је, у ствари, сам Вечна Правда. За што Бој узима српској народу веру, он убија душу, убија йравду, зайтире му диће и физичко, и још важније духовно.

Овај народ се йовратио йоме и враћа се, јер никад није завршено људско дитовање, људско живљење, људско делање и йодвизавање. Никад човек није йошов и завршен, за што је мојуће и да учини йоново зло, али и да се йојрави, да се йокаје. Најважнија особина – длето духовно, којим човек себе йојравља или ако хоћеће да йређемо на живи свети – йелцер којим се накалемљује здравље на болесно наше

диће јесте **покајање** – „Најљепши цвијет људскога пошћења“ - то је српска, светосавска пословица. Не да смо народ без мане и греха, имамо многа зала у нама и око нас и у овом нашем порењу за ојстаник многи од нас нисмо чисти образа. Треба то искрено да кажемо ради Бога, ради душе. Боље ти је, како каже Косовски завет, изгубити главу него своју ојрешију душу. Али имамо покајање и овај народ је покајањем себе поправио. Зато покажимо ојрошћу за зла која смо као Срби починили, али боримо се против зла која нам се чине. Могу да вам кажем, да сам био сведок скоро на свим нашим крајевима, од Госпића до Западне Славоније, и овде до Херцеговине, и до Босне, и знам и бележио сам и српска зла за ову једину дана, али су неупоредива зла која су нама учињена, садистичка, демонска, инферна. Оно што сам недавно чуо о српској деци, девојчицама у Мосину, на оној страни Неретве, западној, то је, мислим да ни у јаклу се тако не дешава и ово што је са Пребиловцима збило се. Понављам, нисмо без мане, и страве и греха, и то је и људски да то кажем. Само су комунисти говорили, а починили су ужасна зла, да никад ништа нису, и до данас не признају да су починили зло. Таква осилост, ароганција је не само нехумана, него антибожна и разорна, највише за њих саме, који то не признају. Људски је признати зло. Зато је покајање васкрсење. То је јусти Светој Саве, Светој Василији Острошкој, и то је јусти наш, јусти Бојочовека, о коме говори Шанић. И да вас не дужим, само да кажем, да добротом многих од вас, долази нам и помоћ, ево ми је Херцеговац, оцац Филарет, да не набрајам шта смо добили или ћемо добити, ујавном лекове, храну, кола хитне помоћи, неке апарате, не знам ни како се зову, за јуди, за срце, за... Овај народ ће помаћти једни друге, али себи да помоћемо, нико нам не може помоћи, и да помоћемо људима око нас.

Једном сам говорио, само то још да додам, и ојроситије Високојреосвећени, и Преосвећени оци, зашто Срби имају толико нејријашеља, ојкуд таква србофодија. Срби су народ сјосодан. Мени се чини, послије јеврејској и грчкој народа, да можда, можда сам ми присјасан, али дозволије да будем присјасан, да је српски народ по сјосодностима одмах иза тога. Али је ојасно и шешко ојговорно бити сјосодан, јер треба уравнотежити те сјосодности врлинама које ће држати баланс, равнотежу, смерношћу, самоојраничењем, како је говорио велики Солжењџин, самокрјичношћу,

покајањем. Није покајање цмизгрење, слабост, дефеџизам. То само јорди, демонски јорди људи, који не знају силу покајања. А Срби знају како сведоче реџимо дела, Иве Андрића и Марка Миљанова, шћа значи, каква је снаа покајања. Знају Срби на Косову и Мејохији, кад ми је исјричао један из Мушуџишћа, кад је даџио насилника Шиџара, у људској реакџији, на земљу ја шреснуо, јер ја је хћео да уџије, онај се онесвесџио, а ја сам се, вели ударио по челу - џика Неђа из Мушуџишћа: аман, уџих човека, ма ниси ја уџио, он је жив, а ја сам мислио да сам ја уџио. Он је џио онесвешћен неколико сџи, и мени је џаџа све после џило, џаџа ми шћо ће ми ојросџишћи, џаџа ми све. Доживео је да се обраџује да је шћај човек џрзо дошао сеџи, ја да ја кроз јоџину дана нејови синови јрџџију и јлаву и руке, знајће за случај џика Неђе из Мушуџишћа. Пика Неђа није џез мане, али јрџзнаје да је јоре џинџи зло, нејо шрјџџи зло. Није међуџим, и као дефеџисџи и јасивисџи да се само оџајемо јајћнама и да како је неко са иронијом јоворио, срјски сузарник - велики Срџи само кукају. Посџоји и шћаква манијулаџија, јосјодо и џраћо, и јосџоји од власџи. Да манијулише срјским несрећнама, није јоо јошћено. Јесу велике невоље које нам џине, али немојмо од њих јравџи лош кайшћал. Оџујримо се. Зајћоченишћиво јравде и слободе је наш јравославни сћав. Али с џрује сћране, уз јоо јунашћиво, сћално јонављам, и сћално наш Пајријарх јоо јонавља, сви Срџи јоо знају, шрџџа имаџи џојсћиво. Јунашћиво је џранишћи се од џрујоја, џојсћиво је џранишћи џрујоја од сеџе. Е, ју одџрану од сеџе налаже она сјосодносџи, она одџареносџи коју нам је Бој као народу џао.

Нека џи нас Бој одџарио јим својим џојћим џаровима, Боџији џарови су џудни, видимо их у Светјом Сави, у Светјом Василију Осјрошком, видимо их у Вукашину из Клејаџа, Новомученику Срјском и у још џрујима, моџда нејознајим, али Боју јознајима.

Нека џи нас Бој све јиме одџарио (џа) носимо џосџојно, усјравно и исјравно Крсџи живојћа, радосџи који нас води у Царсћиво Неџеско или шћачније царсћиво земаљско већ џоџивљавамо јрџџоушај Царсћива Неџеској.

То је смисао Цркве, јоо је смисао џанашћеј јразника, овоја џојађаја, овоја јарасћоса, ове Светје Лијурџије, овој нашеј зајџднџишћива.

Хвала свима још јџдном, не знам која још нисам јоменуо, ову џраћу и суседе, Никшићани су сћари Херџејовџи, јрџема шоме - ју су.

Неіо нашеі браіа іредсїавника исламске заједнице, браіа іредсїавника катїоличке цркве, звали смо, али изіледа да је ішешко остїварљиво, и дискуїа из Дубровника. Поздрављам іа іреко вас, и молим вас да му іренесете наше іоздраве. Нама ітреба живети іод истїим сунце и іред очима истїоїа Боїа Правде. Поздрављам, іоседно још једном, браћу из Грчке, коїи су велики ішруд найравили, и іошїіо је Видован и браћу и децу са Косова и Меїіохїје. Поздрављам и дорце, заїіоченике іравде и слободе, и молим их да нешїіо од овоїа као іасїирске іоуке сїаве у срце своје, у савесїи своје. Важније је ііо неїо само да іокажу іодвижнишїиво у дорди. Треба биїи у свему човек, а ііо је најїеже, све друїо је лакше, најїеже је биїи човек, али је ііо и највеће и најдосїіјније човека. Живели и Бої вас блаїословио!

Новоустоличеног епископа Атанасїја у име свештенства епархије поздравио је протојереј и старјешина требињски отац Арсеније Ђоровић.

Поздрав оца Арсенија Ђоровића

Ваше іреосвешїенсїиво, овај свейи храм и ірад Тредиње, у истїориїи СПЦ, данас је забиљежен као мјестїо и храм у којем је усїіоличен ейискої захумско-херцеїовачки. У знак ііої доїаћаја, љубављу ірема Вама, а са обећањем да ћемо іошїіоваїи заклетїву свешїенничку, да ћемо биїи одани, и слушаїи свої ейискоїа као самоїа Госїода Исуса Хрисїа, у име ове цркве и црквене оїшїїине, за свједочансїиво, дајем Вам іовељу Млеїачку из 1669. іодине коју је млечански дужд Силвесїер наредио и дао архидискуїу Некїарију..., шїіо значи да Тредиње је било іознаїіо као сједишїе мїїроїолиїа и ейискоїа захумско-херцеїовачких, и заїіо Вас молим, іредајући Вам је, да је чуваїе и дајете у насљедсїиво нашим херцеїовачким ейискоїима за свједочансїиво. Блаїословиїе!

Одговор Епископа Атанасїја

Бої блаїословио, оче ірошїо! Хвала Вам, али наше ішайїје су свейіосавске, свейіовасилијевске, а добро су дошле и ове, и іовеље срїских владара, и берайї ішурских сулїана, и ове венецијанске, и оне Фрање Јосифа и не знам још које друїе. Али наше су ішайїје дудље и

тїрајније од шїоїа. Нека ди Бої дао да живимо у суседстїву, у људском заједништїву, ња на нивоима на којима је моїуће, њостїоји људско заједништїво адамовско, у свима људима. Сви смо, како рече Митроїолиї створења Божија, и њо Адаму браћа међусобна. Постїоје даљи, виши стїейени заједништїва. Наше је заједништїво са Оцем и Сином и Свешћим Духом и са свима створењима Божијим, са свом децом Божјом у Христїу Исусу Госпїоду нашему, Њему нека је частї и слава вавек, амин!

Епископ Атанасије је, непосредно пред устоличење, у манастиру Острогу, 17. јуна замонашио двојицу студената Богословског факултета СПЦ, Младена Дурића и Младена Пурића, давши им имена Григорије и Јован по двојици великих богослова цркве.¹² Епископ Атанасије их је примио за своје најближе сараднике. Отац Јован је благословом митрополита Амфилохија у јесен 1992. године отишао на Цетиње да помогне обнову Цетињске богословије, а отац Григорије је остао у Херцеговини као десна рука епископа Атанасија. Тако је епископ Атанасије започео обнову и подмладак свештеничког и вјероучитељског кадра, као и обнову монаштва у епархији.

За вријеме седмогодишњег епископовања епархијом захумско – херцеговачком и приморском епископа Атанасија у свештенички чин рукоположени су: јеромонах Василије Копитић (с.28.6.1992), јеромонах Григорије Дурић (ђ.17.7.1992, с.19.8.1992), ђакон Александар Станковић (6.12.1992), отац Горан Спаић (ђ.20.3.1992, с.16.10.1994), ђакон Јакша Окиљевић (26.11.1994), отац Љубиша Брњош (ђ.6.8.1996, с.14.6.1998), отац Дражен Тупањанин (ђ.27.10.1997, с.27.1.1998), отац Велибор Џомић (ђ.15.8.1998, с.23.4.1999), отац Драго Зубац (ђ.26.10.1998, с.30.11.1998), отац Станислав Дурић (ђ.4.12.1998, с.13.12.1998), јеромонах Сава Мирић (ђ.19.12.1998, с.6.6.1999), отац Радивоје Круљ (ђ.9.8.1999, с.19.8.1999) и ђакон Стеван Ковачевић (19.8.1999).¹³ Замонашени су: Младен Дурић (17.6.1992), Младен Пурић (17.6.1992), Милан Васиљевић (18.8.1996)¹⁴, Марко Будинчић (6.7.1997) и Слободан Мирић (3.12.1998).¹⁵ У свезу епархијског

¹²⁾ Исто, стр. 89

¹³⁾ Архив Епархије ЗХиП

¹⁴⁾ Клирик Митрополије дабро - босанске

¹⁵⁾ Архив Епархије ЗХиП

клира примљени су: јерођакон Василије Копитић и монахиња Текла Даскалаки, а за вјероучитеље су постављени: ђакон Александар Станковић, отац Григорије Дурић, Предраг Ђурић, Лазар Манигода, Драженка Ђузулан, отац Ратко Шиповац, отац Момчило Пејичић, отац Илија Топаловић, отац Миленко Спремо, отац Благота Васиљевић, отац Драго Цвијановић, отац Раде Говедарица, Лазар Гађиновић, Драго Миловић, отац Алекса Зубац, отац Богдан Шешлија, отац Богољуб Чанић, Даница Станковић, Наташа Брњош, Мирјана Скоруп (Зиројевић), Наташа Вуковић (Ђурић), Лидија Мусић (Буха), Јелена Тројановић (Кулиџан), Миља Киковић (Тупањанин), Весна Ковачевић, Дражен Тупањанин и Радивоје Круљ.¹⁶

Епископ Атанасије је започео духовну, литургијску обнову Херцеговине. Народ је на здравим основама кренуо да иде редовно у Цркву, а нарочито дјеца и млади. Настава вјеронауке је давала прве и праве плодове. Епископ Атанасије је у то доба био буквално крститељ Херцеговине. У свим храмовима епархије, ријекама и језерима организована су саборна крштења дјеце и одраслих. Поседбно су била позната и свечана саборна крштења на ријеци Требишњици испод манастира Тврдоша на Теодорову и велику суботу.¹⁷

Епископ Атанасије је редовно богослужио не само у херцеговачким општинама, него буквално у сваком херцеговачком селу, проповиједајући Јеванђеље Христово, тјешећи и кријепећи, помажући и дајући, храбрећи и подижући вјерне, буквално је обишао слободну Херцеговину уздуж и попријеко дошавши до сваког свог епархиота. Један од многих примјера је освећење обновљене цркве светог пророка Илије у селу Наданићи код Гацка на празник Светог Пророка Илије 2. августа 1992. године, када су Свету Архијерејску Литургију уз домаћина, епископа Атанасија служили и епископи: Лукијан славонски, Артемије рашко – призренски и Лука аустралијско – новозеландски.¹⁸ Молитве владике Атанасија су биле упућене и очи упрте за остатак остатка вјерног народа у дијеловима епархије које су биле под контролом Армије БиХ, ХВО-а и ХВ-а. На упорно тражење и молбе упућене међународним

¹⁶) Исто

¹⁷) Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 9, Преображењски број 1997., стр. 98 - 103

¹⁸) Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 1, Божић 1993., стр. 92

посматрачима, као и властима Републике Српске (нарочито се својом активношћу и залагањем истицао Министар вјера у Влади Републике Српске Драган Давидовић¹⁹) да посредују код надлежних Бошњачких и Хрватских власти, епископ Атанасије је успио да издејствује више посјета светињама и народу који су били под контролом Хрватских, односно Бошњачких власти.

Прву пастирску посјету Долини Неретве епископ Атанасије је обавио 10. и 11. децембра 1993. године посјетивши манастир Житомислић, село Добрич (општина Широки Бријег) и Чапљину.²⁰

Прва посјета Мостару издејствована је 21. јула 1994. године. У пратњи епископа Атанасија били су архимандрит Симеон Биберцић и протојереј Алекса Зубац. Епископ Атанасије се том приликом сусрео са градоначелником Источног Мостара Сафетом Оручевићем, Фатимом Лехо и представницима Мостарског муфтијства. Посјетио је Владичански двор, Саборну и Стару цркву, те гробља. Владика се сусрео са представницима мостарских Срба: Обреном Лозом, Ратком Пејановићем и Рајком Ковачевић, којима је подијелио тамјана и свијећа да могу подијелити осталима.²¹

Посјета Дубровнику проте Арсенија Ђоровића одиграла се у фебруару 1995. године.²²

Било је неколико договорених, планираних, али не реализованих посјета (22. април и 7. јул 1995).²³

Епископ Атанасије се залагао и посредовао код српских власти да се омогуће посјете бискупа Ратка Перића и муфтије Сеида ефендије Смајкића Источној Херцеговини.

Велику бригу епископ Атанасије је посветио избјеглом народу, породицама погинулих, ратним војним инвалидима, а посебно херцеговачкој сирочади. У сарадњи са општинским организацијама Црвеног

¹⁹) Писмо епископа Атанасија „О пастирским посетама“ Драгану Давидовићу, Министру вера у Влади Републике Српске, Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 6, Преображењски број 1995., стр. 83 - 86

²⁰) Православље, новине Српске патријаршије, 1. јануар 1994.

²¹) Протојереј Алекса Зубац, Посјета разореним српским светињама града Мостара, дана 21. јула 1994. године, Књига о Мостару, друго издање, Свет књиге Београд, Београд 2006., стр. 205 - 209

²²) Писмо епископа Атанасија „О пастирским посетама“ Драгану Давидовићу, Министру вера у Влади Републике Српске, Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 6, Преображењски број 1995., стр. 83

²³) Исто

крста, организацијама Кола српских сестара и мјесним паросима, епархија је обезбјеђивала хуманитарну помоћ у храни, одјећи, обући, средствима хигијене и новцу. Епархија је помагала болнице и домове здравља, школе, и посебно војску. Захваљујући епископу Атанасију на стотине херцеговачке дјеце, ратне сирочади, љетовало је неколико година за редом у Грчкој у манастиру свете Лидије у Аспровалти. Помоћ коју је епархија на челу са епископом Атанасијем успјела да обезбиди мјери се у десетинама милиона тадашњих долара.

Посебну пажњу и бригу епископ Атанасије је посвећивао борцима. Буквално је лично обишао сваки положај на првим борбеним линијама кријепећи, тјешећи и храбрећи борце. Неизоставна је била помоћ и поклони борцима на првим линијама који су били велики знаци пажње, љубави и бриге епископа Атанасија. Нарочито о великим празницима. Херцеговачки корпус Војске Републике Српске је држао положаје дуже од 3000 километара са минималним бројем бораца, а уједно највећим процентом мобилисаних у Републици Српској. Када је год било критично, још док би трајала борбена дејства епископ Атанасије је лично стижао да подршку борцима и официрима. Ево само неких од примјера: напади Хрватске војске на Требиње и Влаштицу (октобар 1992), Прва Митровданска офанзива (новембар 1992)²⁴, село Бијела код Коњица (септембар 1994), Друга Митровданска офанзива (новембар 1994), ваздушни напади НАТО авијације (април 1994. и септембар 1995)... Осим личног обиласка бораца на ратиштима, епископ Атанасије је из своје привремене епископске резиденције у манастиру Тврдошу слао писма, апеле и протесте на разне адресе, будући многе од њих: Три писма преко Патријарха Павла упућена Генералном секретару УН Бутросу Галију (6. јула, 7. августа и 24. октобра 1992. године) у којима говори о агресији војске Републике Хрватске на Источну Херцеговину,²⁵ преписка са Предсједником Савезне Републике Југославије Добрицом Ћосићем²⁶... Посебно је упечатљив молитвени „Јеремијевски вапај из збегова херцеговачких услед бомбардовања америчких“ епископа Атанасија од 14. септембра 1995. године.²⁷

²⁴) Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 1, Божић 1993., стр. 92 - 93

²⁵) Исто, стр. 90 - 91

²⁶) Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 2, Ускршњи број 1994., стр. 75 - 76

²⁷) Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 7, Преображењски број 1996., стр. 11 - 12

Епископ Атанасије је био и савјест српским вођама који су преговарали са политичарима противничких војски и представницима међународне заједнице. Увијек је у тим апелима имао подршку Патријарха и Сабора, као и свог свештенства.²⁸

²⁸⁾ Земља жртвована, Апел епископа Захумско – херцеговачког и приморског на Видовдан 1993., Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 2, Ускршњи број 1994., стр. 70 – 72

Апел Српском народу и светској јавности, Порука патријарха и епископа српских од 5. јуна 1994, Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 3, Преображењски број 1994., стр. 18 - 19

Саопштење са епископског саветовања одржаног 10. августа 1994. године у Патријаршијском двору у Београду, Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 2, Ускршњи број 1994., стр. 19 - 21

Срби у Босни и Херцеговини бране светињу људског достојанства, Саопштење митрополије Црногорско – приморске, Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 3, Преображењски број 1994., стр. 21 - 23

Глас свештенства херцеговачког, Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 3, Преображењски број 1994., стр. 23

Трећи подсетник (Меморандум) о Српској Херцеговини епископа Атанасија, Радовану Караџићу Председнику Републике Српске, Момчилу Крајишнику Председнику Скупштине Републике Српске и Главном штабу Војске Републике Српске, Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 4, Божићни број 1994., стр. 39 - 40

Епископ Атанасије, Радовану Караџићу, Председнику Републике Српске, Видослов, Саборник епархије захумско – херцеговачке, број 7, Преображењски број 1996., стр. 40 - 43

